

Egyetemi doktori (PhD) tézisei

**A P-GLYCOPROTEIN EXPRESSZIÓJÁNAK ÉS
MŰKÖDÉSÉNEK VIZSGÁLATA LYMPHOMÁS ÉS
MASTOCYTOMÁS KUTYÁK ESETÉN**

Dr. Dékay Valéria

Témavezető: Dr. Vajdovich Péter

ÁLLATORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM
Állatorvostudományi Doktori Iskola

Budapest, 2023

Témavezető:

.....

Dr. Vajdovich Péter
Állatorvostudományi Egyetem
Kórélettani és Onkológiai Tanszék

Készült 8 példányban. Ez a ....sz. példány

.....

Dr. Dékay Valéria

Tartalomjegyzék

1. A doktori értekezés előzményei és célkitűzései	4
1.1. A lymphoma és mastocytoma klinikuma, valamint a terápiaerezisztencia jelentősége.....	4
1.2. Célkitűzések	8
2. Vizsgálati anyagok és módszerek.....	9
2.1. Vizsgálati anyagok.....	9
2.2. Alkalmazott módszerek.....	10
3. Az értekezés új tudományos eredményei.....	11
4. Az értekezés témájában született publikációk listája.....	17

1. A doktori értekezés előzményei és célkitűzései

1.1. A lymphoma és mastocytoma klinikuma, valamint a terápia rezisztencia jelentősége

Kutyák klinikailag legjelentősebb tumorai közé tartoznak a lymphomás és mastocytomás megbetegedések.

A lymphoma hemopoetikus eredetű daganat, mely alkotói malignizálódott lymphoid sejtek. A betegség különböző anatómiai régiókban manifesztálódhat; ezek között leggyakrabban nyirokcsomókban, gyomor-bél rendszerben, mellkas nyirokszerveiben, bőrben detektálható. Ezek között is kiemelkedő jelentőségű az elsősorban perifériás nyirokcsomók megduzzadásával kezdődő multicentrikus forma, mely a pácinesek mintegy 80%-ra jellemző. A progresszió következtében a magasabb stádiumokban (IV. és V. stádium) érintetté válnak egyéb szervek, úgymint a lép, máj, későbbiekben a csontvelő és perifériás vér is. A prognózis ismeretéhez, a terápiás tervezéshez elengedhetetlen az immunfenotípus ismerete. A B-sejtes és T-sejtes fenotípus elkülönítése elsősorban nyirokcsomó szövetből zajlik. A betegség kezelése multimodális kemoterápiás protokollokkal történik. Leggyakrabban az ún. CHOP protokollt alkalmazzuk, mely ciklofoszfamid (C), doxorubicin (H; hidroxidaunorubicin), vinkrisztin (O;

Oncovin) és prednizolon (P) gyógyszerek kombinációjából áll. A protokoll 19 hetében a betegség stádiumát (nyirokcsomók, lép és máj állapota) és a pácinens immunrendszerének állapotát (vérkép, máj- és vesefunkció) minden héten, a citosztatikum beadását megelőzően ellenőrizzük. A kemoterápiás szerek okozta mellékhatásokat detektáljuk az Állatorvosi Onkológiai Együtműködési Csoport (Veterinary Cooperative Oncology Group; VCOG) ajánlásai alapján. A CHOP protokollon túl, főként recidívált esetekre más terápiák is rendelkezésre állnak, például az L-aszparaginázzal kiegészített CHOP protokoll (L-CHOP), LOPP protokoll (L, lomusztin; O, Oncovin/vinkrisztin; P, prokarbazin; P, prednizolon), vagy lomusztin és L-asparagináz kombinációja. A kemoterápiás kezelések mellett a várható túlélés jellemzően 10-12 hónap. A kezelés sikertelenségét szinte minden esetben a terápiaerezisztencia okozza, így a lymphoma progressziója a beteg elhullásához vezet.

A mastocytoma malignizálódott hízósejtek által alkotott szövetszaporulat, mely lymphomával ellentétben leggyakrabban a bőrben szolid tumorokat képez. A bőrön kívül nyálkahártya, viscerális és csontvelői manifesztációja ismert. A progresszió folyamán a cutan

forma magasabb stádiumaiban regionalis (nyirokcsomó) metasztázis (III, IV, V. stádium) vagy távoli metasztázis (V. stádium) detektálható. A diagnózist és stádiumba sorolást követően amennyiben lehetséges, elsősorban műtéti eltávolítás javasolt. Indokolt esetben, a szövettani malignitástól (grade) és későbbi metasztázisoktól függően alkalmazunk kemoterápiás készítményeket. A mastocytoma szisztémás gyógyszeres kezelése a tirozin kináz inhibitor masitinib és toceranib, valamint vinblastin, illetőleg lomusztin készítményekkel történik. A lymphomákhoz hasonlóan mastocytomák esetében is a kemoterápiás kezelés sikertelenségét a terápia rezisztenciának tulajdoníthatjuk.

A kemoterápiás kezelések alatt tapasztalt multidrog rezisztencia során a gyógyszer váltással sem tudunk megfelelő terápiás választ elérni. A rezisztencia oka számtalan farmakodinamikai és farmakokinetikai tényező együttes hatása, melyek közül igen nagy jelentőséggel bírnak az ABC szupercsaládba tartozó transzporter funkciókért felelős fehérjék. Ezek között is kiemelkedő jelentősége van a P-glikoproteinnek (P-gp). A P-gp transzmembrán fehérje számtalan xenobiotikum exportjáért felelős, köztük szerepel több, a tárgyalt tumorok kezelésében is alkalmazott gyógyszer;

vin krisztin, vinblasztin, doxorubicin, prednizolon. A P-gp sejt felszíni kifejeződése és aktivációja részben intrinsic, részben azonban környezeti hatásokra (pl. hipoxia, gyulladás, karcinogének, cytotoxikus vegyületek) fokozódik, nagyban hozzájárulva a tumor betegek gyógyszeres terápiájának kudarcához, és a túlélési idők rövidüléséhez.

1.2. Célkitűzések

- 1) Definitív tumorterápia előtt álló betegek mintáiban a P-gp expressziójának és aktivitásának meghatározása. Konkrétan azt szeretnénk volna vizsgálni, hogy a két módszerrel igazolható-e a fokozott P-gp kifejeződés, valamint a protein aktívabb működése.
- 2) Két vizsgálati módszer (immunhisztokémiák és áramlási citometria) összehasonlítása
- 3) Túlélési idők vizsgálata
  - Teljes túlélési idő (overall survival time=OST)
  - Recidíva mentes túlélési idő (relapse free period=RFP)
- 4) P-gp expresszió és aktivitás eredményei alapján megjósolható-e előre a beteg túlélési ideje. Azt szeretnénk volna megtudni, hogy a fokozott P-gp expresszió és aktivitás rövidíti-e a recidíváig, vagy az elhullásig eltelt várható időt.

2. Vizsgálati anyagok és módszerek

2.1. Vizsgálati anyagok

A vizsgálatban szereplő 95 lymphomás kutyaából 79 B-sejtes, 16 T-sejtes volt immunfenotípus szerint. A legtöbb kutya (76) CHOP protokollban részesült. Ezen kívül -jellemzően recidívát követően- 13 beteg L-CHOP protokollt, és 6 beteg lomusztin kezelést kapott. A B-sejtes csoportban 26 beteg recidívát követően is kapott kemoterápiát. A mellékhatások megjelenése több esetben dózisredukciót, vagy a kezelés kényszerű elhalasztását vonta maga után. A halál oka nem minden esetben volt a lymphoma, az OST adatokat ezért befolyásolták egyéb megbetegedések, és a tulajdonosok idő előtti döntése az eutanáziát illetően. A T-sejtes lymphomás betegekből 5 beteg kapott recidíva után is kezelést. A halál oka ebben a csoportban minden esetben a lymphoma volt.

A 31 mastocytomás beteg daganata minden esetben műtétilag eltávolításra került. Műtétet követően 16 beteg részesült kemoterápiás utókezelésben, melyek között 10 beteg masitinibet, 11 beteg vinblasztint, 2 beteg lomusztint kapott. Súlyos mellékhatás esetén dózisredukciót alkalmaztunk, vagy elhagytuk a

gyógyszeres kezelést. A halál oka nem minden esetben volt a mastocytomához köthető.

2.2. Alkalmazott módszerek

A P-gp expressziót immunhisztokémai vizsgálattal jelöltük, C494 klón monoklonális ellenanyag felhasználásával a daganatos nyirokcsomó, valamint mastocytoma mintákon. A primer antitest kötődését barna kromogénnel kapcsolt szekunder ellenanyaggal tettük láthatóvá. A festődés értékelése manuálisan, fénymikroszkóp segítségével történt. A kifejeződés mértékén (%) túl feljegyeztük a festődés helyét (membrán vagy citoplazma domináns) és intenzitását is.

A P-gp aktivitást calcein teszt segítségével határoztuk meg. A calcein-acetoxilmetilészter az élő sejtbe diffúzan belépve észterázok által aktív calcein molekulává alakul, amely fluoreszcenciája áramlási citométerrel mérhető. A sejtfelszíni aktív P-gp molekulák ezt a calceint exportálják, így a fluoreszcencia csökken. Azonban P-gp gátló verapamil hozzáadásával ezen transzporterek gátlódnak, a calcein erős jele ismét detektálhatóvá válik. A két fluoreszcencia intenzitás mediánértékének különbségéből kapható érték a multidrogrezisztencia aktivitási faktor (MAF):

$$(IF_{\text{verapamil}} - IF_{\text{calcein}}) / IF_{\text{verapamil}}$$

3. Az értekezés új tudományos eredményei

A nemzetközi szakirodalom alapján a P-gp expressziót, valamint aktivitást egyidejűleg sosem vizsgálták ekkora betegpopuláción kutyák kereksejtes tumoraiban.

A P-gp festődés intenzitása szignifikánsan fokozottabb volt a proteint magasabb százalékban expresszáló lymphoma és mastocytoma minták esetén is. A fokozottabb kifejeződés nagyobb számú receptort jelenthet, amelyek által okozott jelintenzitás is arányosan növekedik. A lymphomás populációban a T-sejtes betegek szövetein volt magasabb az expresszió mértéke, valamint ebben a csoportban sokkal gyakrabban volt észlelhető dominánsan citoplazma P-gp festődés. Az intracelluláris P-gp kifejeződés arra utal, hogy a magasabb malignitású sejtek képesek lehetnek a citoplazma organelumaiban elkülöníteni a citotoxikus vegyületeket azok membránjában kifejeződő proteinek segítségével.

A P-gp expresszió és MAF mindkét vizsgált tumortípus esetén szignifikánsan, pozitívan korrelált egymással. Tehát a calcein teszttel detektált aktivitás emelkedése megbízhatóan mutatja a kifejeződött

receptorok működését. Az alkalmazott két vizsgálati módszer jól összehasonlítható egymással.

A mastocytomás páciensek esetén megállapított rosszindulatúsági fok (grade) szintén szoros kapcsolatot, pozitív korrelációt mutatott mind a P-gp expresszió, mind a MAF értékekkel. Tehát minél inkább malingus a mastocytoma, annál fokozottabb terápia rezisztenciát várhatunk a későbbi kemoterápiás kezelésekre vonatkozóan.

A hipotézisünk alapján a magasabb P-gp expresszió és fokozottabb működés kifejezettebb terápia rezisztencia képességgel is jár, mivel a nagyobb számú transzmembrán fehérje több citosztatikum transzportjára képes az extracelluláris térbe. Ezt a felvetést kívántuk igazolni, és a túlélési időkkel végeztünk összehasonlításokat. A vizsgálatokat az ún. cut off értékek meghatározásával kezdtük. Azt vártuk, hogy a magasabb expresszióval és magasabb MAF értékkel rendelkező tumoros betegek rövidebb OST és RFP medián időket mutatnak. A hipotézisnek a T-sejtes lymphomás betegek feleltek meg leginkább.

A hipotézis igazolásához köthető statisztikai vizsgálatok főbb eredményei a következők: A cut off 8 % P-gp

expresszió felett az OST 158 nap volt, míg ezalatt 177 napig éltek a betegek. A P-gp aktivitás esetében a cut off 0,19 MAF feletti páciensek 158 napig éltek, míg az alatta lévő csoport OST 181 nap volt. Az előbbiekhöz hasonlóan az RFP a 8% feletti csoportban rövidebb volt (56 nap), a cut off alatti betegekhez képest (93 nap). A 0,19 feletti MAF populáció RFP 47 nap volt, míg 0,19 alatti betegek 140 napig nem recidiváltak. Azonban a teljes lymphomás beteganyagot és B-sejtes populációt megvizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a P-gp expresszió és MAF eltérő eredményeket adtak az OST és RFP adatok összehasonlításakor. Az összes lymphomás adatait figyelembe véve negatív korreláció tapasztalható, vagyis 6,4%-os cut off felett a OST 351 nap volt, míg alatta 398 napot éltek a betegek. Ezzel ellentétben az RFP összehasonlításban pozitív az összefüggés, tehát a cut off feletti betegek 301 napig nem recidiváltak, 6,4 % alatt pedig 263 nap volt a recidíva mentes túlélés. A funkcionális vizsgálat során mindkét túlélési idő pozitív korrelációt mutatott. A 0,19 feletti MAF 417 napos OST értéket produkált a 0,19 MAF alatt 349 nappal összevetve. Az RFP tekintetében 0,19 felett 323 nap, alatta 198 napig nem recidiváltak a kutyák. Ezzel hasonló összefüggéseket kaptunk a B-sejtes lymphomás

csoport analízisekor. A 6% alatti csoport OST 398 nap volt, míg a cut off alatti betegek 445 napig éltek. Tehát itt negatív korreláció igazolódott. Ezzel szemben az RFP és P-gp expresszió pozitívan korreláltak egymással, a cut off felett 315 napig nem recidiváltak a betegek, cut off alatt 283 nap volt az RFP. A funkcionalitás vizsgálatnál alkalmazott 0,19 MAF és túlélési idők pozitívan korreláltak egymással. A cut off feletti MAF csoport OST 485 nap volt, míg a cut off alatti betegek 381 napig éltek. Az RFP összehasonlításakor a cut off feletti csoport 326 napig nem recidivált, míg 0,19 alatti MAF populáció recidíva mentes túlélése 263 nap volt.

A mastocytomás betegek esetében mind a P-gp kifejeződés, mind a MAF pozitívan korreláltak az OST adatokkal. A 37,5% cut off P-gp feletti betegek 1274 napot éltek, szemben a cut off alatti csoport 330 napos túlélési idejével. A MAF 0,17 cut off érték feletti csoport teljes túlélése 398 nap volt, a cut off alatti betegek 245 napig éltek. Érdekes tapasztalás volt, hogy az RFP negatív korrelációt mutat a MAF értékekkel. A 0,17 feletti betegek recidíva mentes túlélése 131 nap, míg 0,17 alatti csoport RFP 212 nap volt. Ennek a mastocytomás betegeknél nagy jelentőséget tulajdonítottunk, mivel a kemoterápiával is kezelt betegeknél a recidíva

megjelenése elsődlegesen a gyógyszerrezisztenciához köthető. Így tehát elméletünket megerősítő eredményként kezelhető, hogy a magasabb aktivitással csökken az RFP.

Az összehasonlítások alapján azonban nem jelenthető ki, hogy a P-gp expresszió vagy az aktivitás ismerete prognosztikus lenne a lymphomás vagy mastocytomás betegek esetében. Eredményeink konklúziójában kiemelkedő hangsúlyt fektettünk a befolyásoló tényezők megtárgyalására, amelyek hatással vannak a kezeléseik során a páciensek túlélésére. Ezek között tárgyaltuk az elhullás okát, mely a T-sejtes lymphomás populációban, -ahol a várt összefüggések igazolódtak-, nem volt befolyásoló körülmény. A B-sejtes lymphomás betegeknél megállapítottuk, hogy az alacsonyabb MAF értékkel bíró betegek jóval érzékenyebbek voltak a citosztatikumokra, és sokkal gyakoribbak voltak náluk a mellékhatások, ezeknek az egyedek a kemoterápiás kezelését sokkal gyakrabban kellett elhalasztani vagy a dózist redukálni. Ezzel összefüggésben a csoport egyedei sokkal hamarabb recidiváltak, 48,3% már az első CHOP protokoll alatt, és az OST is itt volt a legalacsonyabb. Azt

feltételezhetjük tehát, hogy a mellékhatások miatti dózisredukciókkal és kezeléshalasztásokkal párhuzamosan növekedett a terápia rezisztencia, valamint a tumorszövetben mért alacsonyabb P-gp aktivitás az ép, nem tumoros szövetekben gyengébb ellenálló képességet jelent a kemoterápiás készítmények károsító hatásával szemben.

További befolyásoló tényezők lehetnek mind a lymphoma, mind a mastocytoma esetében a mintavétel, a szövet feldolgozásának, és az értékelésnek a módja. Habár technikai szempontból a calcein teszt jól standardizálható vizsgálat, a nyirokcsomóból való transzkután mintavétel során nyirokcsomó szöveten kívül hámszövetek, kötőszöveti- és zsírszövetek is kerülhetnek a mintába. Ezeken felül, az alacsony kezdeti P-gp kifejeződéssel, aktivitással jellemezhető tumorsejtek a kemoterápiás kezeléseket követően (szubsztrát vinkrisztin, doxorubicin, vinblasztin) későbbiekben fokozhatják efflux aktivitásukat. A jövőben érdekes lehet korábbi, *in vitro* vizsgálatainkhoz hasonlóan a P-gp funkció változásának jellemzése a kemoterápiás protokoll alatt, valamint más, terápia rezisztenciát szintén fokozó proteinek és faktorok vizsgálata az állatorvosi klinikai onkológiában.

4. Az értekezés témájában született publikációk listája

Dékay V., Karai E., Füredi A., Szebényi K., Szakács G., Vajdovich P.: **P-Glycoprotein activity at diagnosis does not predict therapy outcome and survival in canine B-cell lymphoma.** *Cancers*, 13, 14 (16):3919., 2022. IF (2022): 6.575

Dékay V., Vajdovich P., Karai E.: **P-glikoprotein immunhisztokémiai és áramlásos citometriai összehasonlító vizsgálata kutyák mastocytomái esetében.** *MÁL*, 144 (2), 77-90., 2022. IF (2022): 0.236

Karai E., Szebényi K., Windt T., Fehér S., Szendi E., Dékay V., Vajdovich P., Szakács G. és Füredi A.: **Celecoxib Prevents Doxorubicin-Induced Multidrug Resistance in Canine and Mouse Lymphoma Cell Lines,** *Cancers*, 12(5). 1117, 2020.; IF (2020): 6.162

Karai E., Dékay V., és Vajdovich P.: **Az áramlási citométer, mint a lymphoma diagnosztikájában alkalmazható eszköz az állatorvosi onkológiában,** *MÁL*, 142 (9), 531–544, 2020. IF (2020): 0.107

Vajdovich P., Koltai Z., Dékay V., Kungl K., Harnos A.: **Evaluation of Pgp (MDR1) immunohistochemistry in canine lymphoma - prognostic and clinical aspects.** *Acta Vet Hung.*, 66(2), 309-328., 2018. IF (2018): 1.059